

OKROGLA MIZA

OKROGLA MIZA O SLOVENSKEM ZALOŽNIŠTVU

O slovenskem založništvu je bilo zlasti v zadnjem času precej govora, med drugim tudi na dveh sejah prosvetno-kulturnega zbora skupščine SR Slovenije, novembra in decembra lani. V to razpravo sta se želeli vključiti tudi uredništvo kulturnih in literarnih oddaj RTV Ljubljana in uredništvo Sodobnosti z željo, da bi se o slovenskem založništvu pogovorili predvsem s stališča njegovih programskih možnosti in težav. S to mislijo sta obe redakciji povabili na pogovor za okroglo mizo vse slovenske založbe in družbe, ki se ukvarjajo s to dejavnostjo. Kot neobvezno orientacijo sta vabilu dodali tele okvirne misli:

1. Ali slovenska založniška dejavnost ustreza splošnemu kulturnemu standardu slovenskega naroda v sedanjem trenutku njegovega zgodovinskega razvoja?

2. Prav založništvo je namreč ena najprominentnejših oblik uveljavljanja sleherne nacionalne kulture; očitek naši dosedanji praksi: zakaj naše založbe niso bile zmožne, da bi tesneje navezale nase slovenske pisatelje, publiciste in druge pisce in v tej zvezi prevzele tudi večjo odgovornost za propagando ob izidu njihovih del (kot je to v tujini bolj ali manj ustaljena praksa)? Ali je katera izmed naših založb sploh kdaj, če naj uporabimo pri nas ne preveč udomačen izraz, »plasirala« enega samega pisatelja vsaj tako, kot se je potrudila pri nekaterih tujih (komercialnih avtorjih)?

3. Za založbo Mladinske knjige je bilo že večkrat rečeno, da v nekem smislu deluje tudi kot stimulan za večjo produkcijo in boljšo kvaliteto na področju domače mladinske književnosti; ali bi lahko v tem smislu kaj več storila tudi kaka druga založba?

4. Ali v sedanjem trenutku lahko govorimo o plodnem (v kulturnem smislu) sodelovanju med založbami? Očitek: knjigarne so last posameznih založb in v glavnem najtesneje povezane z njimi, vendar knjižne novitete, tudi domače, ki niso izšle v matičnih založbah, le malokdaj zaidejo v izložbena okna njihovih knjigarn. Sprehod po središču Ljubljane to potrjuje. Ali se je tudi zaradi tega tako močno razvilo akviziterstvo zlasti neljubljanskih založb?

5. Posebno v zadnjem času je opaziti, da je izbor iz tuje literature iz dneva v dan bolj prilagojen okusu povprečnega bralca; čedalje več je bolj ali manj napetega branja, manj pa resnične literature, zlasti take, ki bi vsaj do neke meje napolnila vrzeli domače književnosti; kritičnejši izbor iz tuje, predvsem sodobne literature, bi bil lahko uspešen problemski in tematski korektiv slovenske, ki že po številu del ne more več zadovoljiti zahtevnejšega bralca?

6. Ali je dosedanja praksa pokazala, da je pri nas najbolj primeren splošen tip založbe? Zakaj se večja specializacija ne obnese?

7. Ali opravljajo založniški sveti svojo funkcijo, kot je bilo pričakovati, namreč v smislu večje kvalitete založniških programov?

Povabili so se odzvali Vladimir Kavčič, glavni urednik založbe Borec, Kajetan Kovič, glavni urednik Državne založbe, in Boris Makovec, upravnik pri isti založbi, Slavko Sušnik, glavni urednik založbe Lipa, Stefan Sedonja, glavni urednik Pomurske založbe, Milko Štofa, tajnik Prešernove družbe, in dr. France

Bernik, tajnik Slovenske matice. Razen njih so se pogovora udeležili še književnik Matej Bor, Bogomil Gerlanc, tajnik sveta za grafično, založniško in knjigotrško ter filmsko dejavnost pri trgovski zbornici SR Slovenije, književni kritik Borut Trekman in Ciril Zlobec (v imenu uredništva kulturnih in literarnih oddaj RTV Ljubljana in uredništva Sodobnosti).

Zaradi določenih pomislekov se pogovora za okroglo mizo nista želeli udeležiti Cankarjeva založba in Mladinska knjiga, medtem ko se je založba Obzorja opravičila.

Dne 20. januarja je bila temu pogovoru posvečena dvajsetminutna radijska oddaja Naš pogovor. Uredništvo Sodobnosti je v naslednjih dneh še enkrat poskušalo zbrati mnenja in stališča tudi omenjenih treh založb, ki se tega pogovora niso udeležile. Razposlalo jim je prepis pogovora s prošnjo, naj bi s svojimi pripombami ali plemičnimi pripisi dopolnile ali popravile to, kar je bilo o slovenskem založništvu rečeno za okroglo mizo. Temu drugemu vabilu sta se odzvali založba Obzorja in Mladinska knjiga — njuna odgovora objavljamo na koncu pogovora za okroglo mizo — medtem ko je Cankarjeva založba izrazila pripravljenost, da se morda kdaj pozneje oglasi s svojim prispevkom na isto temo.

Tekste s pogovora za okroglo mizo je v dogovoru in s sodelovanjem z udeleženci redigiral Ciril Zlobec.

ZLOBEC: Okvirne misli za ta pogovor za okroglo mizo ste že prejeli in prosil bi vas, da jih ne jemljete kot togo napotilo te razprave, ampak samo kot splošno orientacijo, ki naj bi začrtovala okvire, v katerih naj bi se po možnosti sukal ta pogovor. Redakciji sta bili mnenja, da bi se ta pogovor, kolikor mogoče, ne dotikal ekonomskih vprašanj našega založništva, vsaj ne izključno ekonomskih. To pa zato, ker je že tako dovolj široko zasnovan in bi ga še bolj raztegnilo, tako da ne bi bili več kos temu, o čemer se pogovarjamo, hkrati pa je zlasti o teh ekonomskih vprašanjih bilo v našem tisku in ob drugih priložnostih v zadnjem času morda več govora kot pa o sami programski naravi posameznih založb. Namen tega pogovora tudi ni v tem, da bi posamezne založbe pojasnjevale svoje prihodnje programe ali pa utemeljevale smiselnost in pogojenost prejšnjih. Namen je, kolikor se boste voljni z njim strinjati, predvsem v tem, da bi čisto preprosto poskušali ugotoviti, kolikor je to mogoče, realno stanje slovenskega založništva, in sicer v tem smislu: koliko slovenske založbe ustrezajo temu, kar naš človek pri sedanjem razvoju slovenske kulture lahko od njih pričakuje. V tem smislu so tudi formulirane okvirne misli.

KOVIČ: V teh okvirnih mislih, ki sem jih imel priložnost pregledati in o katerih smo se pogovarjali tudi v Državni založbi, ki jo s tovarišem Makovcem tukaj tudi zastopava, me nekoliko preseneča druga točka, ki govori o dosedANJI praksi v zvezi s slovenskimi avtorji. Tukaj se ne bo mogoče izogniti temu, da vsaj nekoliko pogledamo tudi v pretekle programe. Praksa, kolikor jo jaz poznam, in pri tej založbi sem osem let, je bila taka, da je povezanost s slovenskimi avtorji obstajala v polni meri in da so redki rokopisi, lahko bi jih preštel na prste ene roke, ki niso bili objavljeni. Nasprotno: vrsto pisateljev smo iskali in dajali na program, ne da bi kdajkoli do zdaj videli njihove

rokopise. Gotovo so bile od časa do časa kake težave, ampak večina predloženih del je vendar izšla. Kar ni izšlo, je bilo prav gotovo kvalitetno manj zanimivo. V zvezi s tem se mi postavlja neko drugo vprašanje: govori se namreč na eni strani o plasmaju slovenskih avtorjev, ki bi jih naj izdajali podobno kakor nekatere tuje avtorje v zbirkah ali kakorkoli, ampak to je včasih zelo težko, ker takih del primanjkuje. Poleg tega si tudi iz tega materiala, ki je bil na razpolago, nismo znali razložiti nečesa, namreč: postavlja se vprašanje časopisja, vprašanje radia, vseh teh institucij, ki založniško dejavnost spremljajo in o njej poročajo. Tu opazamo neko kontradikcijo, da včasih dela, ki jih izdamo in ki tudi po našem mnenju niso vrhunska, doživijo v teh, pravzaprav ne toliko kritičnih kakor informativnih odmevih zelo ostre kritike in včasih padejo očitki, čemu so sploh izšla. Zato bi očitek, da izhaja premalo slovenskih del, zavrnil. Podatki od Maribora pa do Kopra dokazujejo, da je bila večina rokopisov natisnjena in da je odstotek del, ki niso bila natisnjena, prav gotovo zelo majhen in po pravilu manj kvaliteten. Druga stvar pa je v tem, da kljub najboljši volji domača dela niso zmeraj najbolje šla v denar. Bile so razne akcije, razni poskusi, da bi se nekoliko bolje prodajala tudi slovenska knjiga, ampak trg je včasih nekoliko neusmiljen, in tako so zaloge domače literature precejšnje, vendar pri nas to ni vplivalo na to, da bi je ne izdajali še naprej.

Če že govorim in da ne bi potem tega še enkrat omenjal, bi se tu dotaknil še vprašanja prevodne literature. Tu je namreč zapisan očitek, češ da je zmeraj manj take prevodne literature, ki bi do neke meje zapolnila vrzeli v domači književnosti, katera že po številu del ne more več zadovoljiti zahtevnejšega bralca. Dvomim, če to popolnoma drži. Če pogledamo programe za nekaj let nazaj, ugotovimo, da so bila v njih zastopana zelo pomembna dela moderne literature, ki bi jih bilo sicer mogoče izdati že med obema vojnama, ampak se takrat zanje ni nihče potrudil. Ta dela prihajajo danes na slovenski knjižni trg; naj navedem samo tri imena: Proust, Musil, Joyce, in dela moderne evropske literature, ki izhajajo v raznih zbirkah, ki jih izdajajo naše in druge založbe. Če pa je nekoliko zrasel tudi odstotek literature, ki je namenjen zabavi, pa mislim, da ne na škodo dobre literature. Zato bi bilo dobro, če bi tovariši, ki so anketo pripravili, nekoliko pojasnili očitek, češ da domačih del ne izdajamo, ko pa vsi dobro vemo, kako je z njimi.

ZLOBEC: Želel bi pojasniti, kaj sem pravzaprav mislil s to drugo, sporno točko. Hotel sem namreč izzvati predstavnike založb, da bi iz svoje prakse razložili tole: zakaj zlasti boljši avtorji skoraj nikdar ne izdajo dve ali pa tri knjige pri isti založbi zapored, ampak potujejo od ene založbe do druge? S tem seveda nisem mislil kriviti nikogar. Sprašujem se, ali je to nekakšen kulturni dolg samih avtorjev, da skušajo s svojimi deli pomagati do bolj uravnovešenega programa, zlasti kar se tiče domačih novitet posameznih založb, ali pa je tega kriv bolj ali manj indiferenten odnos založb do posameznih avtorjev, tako da jim je potem pač vseeno, pri kateri založbi izdajajo svoja dela. Ali je to kulturni korektiv samega avtorja v odnosu do založb ali pa stoji v ozadju, recimo, nezainteresiran odnos založb do posameznih avtorjev. V tem smislu je mišljena vezanost avtorjev, nisem pa želel očitati založbam, da ne upoštevajo kvalitete. Pri korektivu iz tuje prevodne literature pa je bilo mišljeno zlasti to, da je premalo del z žgočo sodobno problematiko. To je moj občutek.

ne vem, če se drugi s tem strinjajo. Glede poročanja o knjižnih novitetah pa mislim, da je eden izmed namenov tega pogovora tudi v tem, da, kolikor mogoče, ugotovimo realne možnosti slovenskega založništva. Priznam, da je naša recenzentska praksa taka, da dostikrat zelo pavšalno očita založbam zdaj preveliko nekritičnost do domačih avtorjev, zdaj mačehovski odnos do njih, in da bi bilo treba v večji meri upoštevati, kakšne so realne možnosti, ali je slovenska produkcija res tako uspešna, da bi se lahko kvaliteta in kvantiteta pokazali tudi v večji prodaji, ali ni. Menim, da ni, in v tem imajo založbe bolj pravi kot recenzenti. Sicer pa prosim, da povedo še drugi svoje mnenje o tem.

BOR: Pripomnil bi glede druge točke, zaradi katere se dve naši založbi nista udeležili tega pogovora. Vprašanje je, kaj so storile slovenske založbe za uveljavljanje naših avtorjev. Rad bi opozoril na pogovor s predsednikom Zveze jugoslovanskih književnikov Selimanovićem. Omenil mi je, da jugoslovanske založbe nimajo pravega zanimanja uveljaviti naše avtorje v tujini, ker po sedanjem zakonu nimajo možnosti sklepanja pogodb. To pravico ima menda še vedno izključno Jugoslovanska avtorska agencija. Gre torej za anahronističen pojav monopolizma, ki ni v pravem skladu z razvojem naše družbe. Zato razumem založbe, če so pokazale v tem pogledu manj iniciative, kot bi si avtorji želeli. Mislim, da bi bilo treba ta zakon spremeniti v toliko, da bi založbe lahko zainteresirano opravljale tudi to posredniško, če hočete, menagersko nalogo. Druga stvar pa je, zakaj ne izkoristimo možnosti recipročnosti. Če tiskamo tri, štiri tuje avtorje iz kake večje literature, bi morale naše založbe plasirati tam vsaj enega ali dva naša avtorja. Mislim, da vsa odgovornost ne pade na založbe, del odgovornosti pa gotovo, namreč kolikor niso prešle v odločnejšo akcijo zoper tak položaj na tem področju.

Kar se tiče očitka, da se glede izbora posebno v zadnjem času slabša kvaliteta na našem knjižnem trgu, mislim, da ni upravičen. Zdi se, da se je ravno v zadnjem času, odkar so začele naše založbe obširno uvajati žepne izdaje, v tem pogledu stvar nekoliko popravila. Dobili bomo cele serije prvovrstnih del iz svetovne literature v takih izdajah, ki so poceni in hkrati vabljive tudi po svoji zunanosti. Drugo vprašanje je, koliko naša založniška dejavnost ustreza splošnemu kulturnemu standardu v sedanjem trenutku našega zgodovinskega razvoja. Zdi se mi, da je čas preiti iz sedanje založniške prakse v neko drugo, zahtevnejšo, načrtnejšo. Pomeniti bi se bilo treba na primer, katere svetovne avtorje bi kazalo dobiti tudi v slovenščini v kompletnem prevodu, uvesti bi bilo treba nove edicije splošno kulturnega pomena, skratka lotiti se najzahtevnejših založniških nalog brez bojazni, da je zanje naš knjižni trg premajhen.

KAVČIČ: Ne samo slovensko, tudi celotno jugoslovansko založništvo se v zadnjih letih vendarle hitro razvija. Povečalo se je število naslovov, podvojila ali pa celo potrojila so se tematska področja, ki jih prezentirajo založbe. Danes že imamo precej del s področja ekonomije, sociologije, filozofije pa tudi z drugih področij, ki so bila v preteklosti bolj slabo zastopana v naši prevodni literaturi. Prav tako se je izboljšala tudi oprema knjig. Uvajamo nove metode razpečavanja knjig, knjigo približujemo kupcu in bralcu. Uvajamo množične izdaje, tako da je tudi tu opaziti pozitivno gibanje v smeri kvalitete in kvantitete. Seveda je pa tudi na tem področju še dosti pomanjkljivosti, nekateri jih čutijo bolj, drugi manj, nekateri z enega aspekta, drugi z drugega. Ne bi želel

govoriti o vseh teh pomanjkljivostih niti o vseh aspektih, s katerih je mogoče proučevati sedanjo založniško dejavnost, ampak bi se omejil samo na nekatere bolj organizacijske težave, ki so pa po mojem mnenju takega pomena, da bi razrešitev le-teh lahko pripomogla ali vsaj pospešila nadaljnji razvoj slovenskega založništva. Zdi se mi, da ima sedanji način obstoja in delovanja številnih založniških podjetij poleg dobrih, tudi slabe strani. Zaradi založniške razdrobljenosti je ostala neurejena cela vrsta odnosov in vprašanj, ki bi jih, mislim, bilo treba urediti in ki jih založniki pogosto ugotavljajo in smo se o njih že tudi dogovarjali, da bi jih skupaj reševali, vendar ne uspemo, če bi se zbrali odgovorni ljudje s tega področja in vsaj poskušali urejati odnose med založbami. Mislim, da bi si morale slovenske založbe prizadevati, da bi neprimerno bolj kot doslej sodelovale na tehničnem, organizacijskem pa tudi na programskem področju. Mislim, da bi se lahko odločile za smotno delitev dela in morda tudi za nekoliko večjo specializacijo, kot jo imamo doslej, da bi se, recimo, posamezne založbe bolj opredelile in bolj usposobile za izdajo sociološko-filozofske, poljudnoznanstvene literature, da bi samo ena, kvečjemu dve založbi izdajali šolske knjige, da bi se kdo specializiral za izdajanje pripomočkov za izobraževanje odraslih in podobno. Mislim, da bi se bilo mogoče dogovoriti tudi za nekatere izdaje večjega obsega, ki zahtevajo ne samo združevanje sredstev, ampak tudi združevanje založniških delavcev. V mislih imam slovarje in enciklopedije. Po podatkih Leksikografskega zavoda v Zagrebu kupujejo Slovenci na tisoče in celo desettisoče posameznih izdaj tega zavoda. Iz teh števil bi bilo mogoče sklepati, da bi bile take izdaje mogoče in ekonomsko upravičene tudi v slovenščini; to pa se mi zdi, da bi bilo mogoče realizirati le s sodelovanjem založb. Če bi hoteli zagotoviti tako sodelovanje, bi morali najprej ugotoviti, katere so tiste stične točke, ki tako sodelovanje omogočajo, in katere so tiste, ki govorijo zoper njega. Po mojem mnenju bi bilo treba čimprej realizirati že stare pobude, da do takšnih pogovorov sploh pride. Če bi se slovenske založbe najprej dogovorile o sodelovanju na teh vsebinskih področjih, bi se potem lahko začele dogovarjati tudi o založniški politiki. Nemogoče se mi zdi voditi kulturno politiko, ne da bi se najprej sporazumeli o potrebah na tem področju. Za zdaj nimamo nobene institucije, nobenega organa, ki bi bil usposobljen za to, da bi proučeval, recimo, slovensko tržišče in da bi ugotavljal indikatorje, po katerih bi bilo mogoče uravnavati višino naklad nekoliko bolj precizno kot doslej. Vidimo, da slovenski založniki pri nakladah dostikrat ugotavljamo, da se zelo dobro prodajajo stvari, za katere smo mislili, da ne bodo šle, dogaja pa se tudi obratno. Pri ugotavljanju naklad in potreb smo največ odvisni od lastne presoje. Mislim, da bi bila potrebna neka institucija pri gospodarski zbornici ali pri združenju založniških delavcev, da bi tak problem nekoliko bolj znanstveno proučevala. Prav tako ugotavljamo, da so sedanja sredstva, ki jih dajejo slovenske založbe za propagando svojih knjig, nezadostna in premalo izkoriščena; da publikacija »Knjiga«, ki sicer izhaja, ni vedno odigrala tiste vloge pri popularizaciji knjig slovenskih založb, kot so založbe želele. Boljšega načina pa založniki doslej pravzaprav še niso odkrili.

Poleg inštituta ali institucije, ki bi lahko nekoliko bolj objektivno ugotavljala potrebe trga, bi morala biti na Slovenskem tudi skupina ljudi ali pa institucija, ki bi ugotavljala, kaj je s stališča razvoja naše kulture potrebno, da tiskamo. Gre za tisti nujni fond na tem področju, ki ga kulturni narod

mora imeti. Tudi tukaj smo šele na začetku. Ne samo to, da se pri nas razvijajo nove panoge, kot je, recimo, sociologija, da filozofi terjajo knjige s svojega področja, da imamo celo vrsto strok, ki tudi zahtevajo svoje prevode. Vsega tega še nismo uspeli koordinirati, združiti in uresničevati v imenu kulturne politike, v imenu dolgoročnejšega programa.

Naslednji problem je organizacija knjižnega trga. Vprašanje je, če je dosedanja rešitev najboljša, rešitev namreč, da vsaka založba formira svojo prodajno mrežo. Mislim, da je ta razdrobljenost prodaje v določenem smislu tudi odsev programske in organizacijske razdrobljenosti, o kateri sem govoril prej. Založniki tudi ugotavljajo, da ni kadrov oziroma da primanjkuje kadrov, ki bi lahko delovali na svojih področjih založniške dejavnosti. Ena izmed nalog bi bila tudi bolj sistematična izobrazba kadrov. Vsi ugotavljamo, da nam manjka dobrih prevajalcev, dobrih lektorjev, dobrih korektorjev; pri založbah še ne ločujemo tehničnega urejanja od programskega, po navadi je vse to skrb enega človeka. Specializacija je še zelo majhna in možnost razvoja zelo omejena. Mislim, da bi bilo treba uredniškim kadrom omogočiti, da se spoznajo s svojo stroko, s svojim področjem, omogočiti bi jim bilo treba primerne študijske ekskurzije tudi v tujino, skratka, nekdo bi moral skrbeti za to, kakšne kadre rabimo, katere deficite moramo pokriti in kako bomo to naredili.

ZLOBEC: Da se povrnem na eno izmed Kavčičevih misli: Pred leti je bila tudi v naši javnosti, tudi v tisku, precej močno poudarjena teza, da bi tudi v slovenščini izhajale vsaj nekatere enciklopedije, in vendar je bila takrat ta misel zavrnjena, češ da ne moremo računati z zadostnim številom kupcev. Ob primeru Mladinske knjige, ki je na svojem področju z uspehom stopila v koprodukcijo s številnimi podobnimi založbami v sami državi in v zadnjem času celo v tujini, pa se mi vsiljuje misel, ali bi lahko zdaj, pri sedanjem stanju založniške dejavnosti na Slovenskem, mogoče prek kakega skupnega koordinacijskega organa začeli take zahtevnejše skupne akcije. Mislim, da bi kaj takega lahko poskusili, prav v smislu, kot se tu glasi prvo vprašanje: v splošnem interesu celotne slovenske kulture.

GERLANC: Ustavil bi se pri vprašanju, ki ga je omenil tovariš Kavčič in s katerim sem se tudi sam ponovno srečaval, to je, da naše založništvo oziroma, če naj bom bolj precizen, naše knjigarstvo, ker to zajema tako založništvo kot knjigotrštvo, pri nas res ni preštudirano. Menim, da je že čas, ko bi se morali teh vprašanj res temeljito lotiti. Je pa vprašanje, ali je to v okviru zbornice, konkretno sedaj gospodarske zbornice, sploh mogoče? Kaj posebno daleč kompetenca zbornice glede na vso prej nakazano problematiko ne sega in tudi ne more segati, ker je to stvar podjetij in njihovih organov. Zbornicam je uspelo povezati slovenske založbe za izvajanje določenih skupnih nalog, tako na primer obveščanje o prevodnih programih posameznih založb, da smo se v naši republiki izognili dvojnimi izdajam istega dela. To glede izdajanja večjih, pomembnejših del, kot je, recimo, enciklopedija. Da nismo prišli do slovenske izdaje, ni bilo krivo, kolikor je meni znano, premajhno število naročnikov. Stvar je bila opravljena, dovolite mi, da uporabim to besedo, bolj po administrativni poti. Prvotno je bila slovenska izdaja obljubljena. Tisti, ki spremljamo slovensko knjigo ali pa slovensko kulturo, če hočete, smo mislili, da bomo sedaj vendarle dosegli to, kar je za nas prav gotovo tudi stvar nacionalne zavesti. Žal pa je slovenska enciklopedija padla v vodo. Mislim, da bi

bilo potrebno sedaj razmisliti o tem, ko se govori o novi izdaji splošne enciklopedije. Uместno bi bilo, da bi to zahtevo zdaj tudi vsi temeljito podprli.

Ko je beseda o plasmaju naše knjige v tujini, tj. o prevajanju in izdajanju, bom omenil dvoje. Vendar naj se prej ustavim pri drugi stvari, ki bi morala dati določene uspehe in voditi do izboljšanja naše knjige. Mislim na razprave, ki so tekle o teh vprašanjih najprej v začasnem odboru kulturno-prosvetnega zbora slovenske skupščine novembra in decembra in tudi v samem zboru, ki je 18. decembra sprejel o tem vrsto sklepov. Naj pripomnim še v zvezi s prejšnjimi ugotovitvami o razmerju zbornice do založništva, da je obsežno gradivo za to razpravo pripravila gospodarska zbornica — odbor za založništvo in odbor za knjigotrštvo, njegovi člani oziroma založbe pa so sodelovali v razpravah. Mislim, da je bilo prvič v naši zgodovini, da smo pred »parlamentom« govorili tudi o slovenski knjigi. Ob tem smo se na široko spoprijeli tudi z različnimi momentami pri razširjanju in pri večji utrditvi slovenske knjige v tujini. V tistih materialih je bilo zajeto tudi vprašanje, ki ga je načel tovariš Bor, to je glede Jugoslovanske avtorske agencije. Prvotni predlog je zahteval, naj se delo JAA decentralizira. Toda na seji odbora pri zbornici je bil pozneje sprejet sklep, da ostanemo pri centralizaciji, ker je Jugoslovanska avtorska agencija do sedaj pokazala, da je sposobna opravljati vsa ta dela, in da danes nimamo možnosti vezati tega dela na republiko, zato naj za zdaj ostane vse tako, kot je. Založbe pa naj bi ponovno o tem razpravljale in tedaj res ugotovile vse tiste momente, ki podpirajo ali pa zavirajo decentralizacijo na tem področju.

BOR: Ne gre samo za vprašanje centralizacije in decentralizacije Jugoslovanske avtorske agencije, temveč za vprašanje plasiranja slovenskih oziroma jugoslovanskih del na tujem trgu. Pri tem je važen, kot sem že omenil, zakon, po katerem ima pravico sklepati pogodbe s tujino izključno Jugoslovanska avtorska agencija. Ali ni ta zakon postal ovira za širjenje jugoslovanske knjige v tujini? Mislim, da je.

GERLANC: Tu ne gre za Jugoslovansko avtorsko agencijo, kolikor za zakon o avtorstvu. Znano mi je, kako težko sklepajo naše založbe na knjižnih sejmih v tujini dogovore s tujimi založbami za izdajanje kakega našega dela glede na to, da založba nima za tisto delo polnih pravic, kakor je to navada pri zahodnih založnikih. Založba, ki jo kako naše delo zanima, se mora pogajati z avtorjem, ne z založbo, ki je to stvar izdala. Avtor pa ni zastopan na takem sejmu. In potem gre stvar prek Jugoslovanske avtorske agencije. Torej gre tu vsekakor za komplicirano in birokratsko poslovanje, ki pomeni objektivno oviro za prodor naše knjige na tuje tržišče.

KAVČIČ: To je relikt, ki se vleče v naši praksi, ni pa s predpisom nikjer utemeljen. Namreč: bil je čas, ko je bil ločen obrazec za sklepanje založniških pogodb, in ti obrazci so bolj ali manj še danes v veljavi. Založbe pa imajo polno možnost, da sklepajo pogodbe same. Le da tega ne delajo.

BOR: Rad bi še enkrat poudaril, da imamo opravka z negativnim pojavom, namreč da ne terjamo določene repročnosti pri objavljanju tujih in naših del. Ne glede na te zastarele predpise, kolikor so še v veljavi, bi morale naše založbe to možnost bolj izkoristiti. Tu je bila izrečena pripomba, češ da takih del žal ni. Mislim pa, da je v zadnjih dvajsetih letih, pa tudi v prejšnjih, recimo,

od Cankarja sem, izšlo pri nas dosti kvalitetnih del, ki še niso prišla na tuj knjižni trg, pa bi to vsekakor zaslužila.

KOVIČ: Se strinjam: če bi založbe imele bolj kot doslej možnost, da odkupijo tako rekoč »avtorja«, ga potem prodajajo in si z njim delijo odstotke, skratka, če bi bila tudi tukaj komercialna matematika nekoliko bolj udeležena, bi prav gotovo poskušale in zmogle plasirati več stvari kot doslej.

BOR: Zakaj? Zanima me namreč, zakaj v Jugoslaviji ne pride do takih dogovorov, kot jih imajo na primer češke ali poljske založbe?

KOVIČ: Ne sklepajo jih založbe. Tam imajo zelo aktivne avtorske agencije. Za primer: s Poljskega dobivamo vsak mesec velik zavitek knjig, že čez dva tedna ali mesec dni pa jim sledi dopis: »Ali ste poslale knjige prebrali? Kako so vam všeč? Si boste kaj izbrali?« Dvomim, da posluje podobno tudi naša avtorska agencija.

BOR: Skratka, pri nas je avtorska agencija kot menager odpovedala. Menagerstva nimamo, ker je bil ta poklic kratko malo odpravljen, češ da je v navzkrižju s socialistično moralo. In ker je to stališče vsaj v praksi obveljalo, so avtorji, če že hočejo svoja dela plasirati, prisiljeni, da postanejo menagerji sami. Če je to v lepšem skladu s socialistično moralo — to vprašanje puščam odprto.

KAVČIČ: Predlagam, da bi se o avtorski agenciji posebej pogovorili, morda tudi na posebnem sestanku za okroglo mizo.

ZLOBEC: Ko sem lansko leto v Rimu obiskal slovanski inštitut na rimski univerzi, kjer študira tudi precej tržaških Slovencev, so me peljali v veliko sobo, ki je bila od stropa do tal napolnjena z vsemi novitetami poljskega knjižnega trga. Od slovenske literature pa sta bila tam samo Janeževa literarna zgodovina pa še zvezek Kraigherjevega Cankarja, in še to je prinesel predsednik inštituta z nekega svojega obiska v Ljubljani. In rezultat tega? Celo slovenski študentje iz Trsta se vse bolj zanimajo za poljsko in rusko, vse manj pa za slovensko literaturo. Imel sem občutek, kot da jih je nekoliko sram, saj dobivajo na inštitutu večino knjižnih novitet celo iz Albanije, iz Slovenije pa...

KOVIČ: Vse je odvisno od posameznikov. V Frankfurtu, kjer je na univerzi profesor Slodnjak, imajo zelo veliko slovensko knjižnico, zato pač, ker nekdo osebno skrbi zanjo.

GERLANC: Avgusta se je oglasil pri meni Ciril Kutin, profesor v Monzi pri Milanu, ki je prevedel Cankarjevega »Martina Kačurja« v italijanščino in ga izdal pri priznani založbi Rizzoli (visoka naklada); založnika je sam poiskal. Tako vidimo, da je še vse tako, kot je bilo za Salvinijsa in da smo danes še vedno tam, kjer smo bili pred desetimi, dvajsetimi leti. To se pravi, da so te reči še vse preveč navezane samo na pobudo posameznikov. Profesor Kutin ima prevedeni še dve Cankarjevi knjigi in dobil si je tudi založnika. Ob pobudi tega človeka, ki nam je vendarle napravil veliko uslugo in tudi lepo kulturno dejanje, pa nismo napisali v našem glavnem dnevniku niti besede. To imam za hudo napako in pomanjkljivost pri propagandi za našo literaturo!

ZLOBEC: Žal da ni tu predstavnika Dela, ki je bil prav tako povabljen in je celo obljubil, da bo prišel...

BOR: In vendar, tu ne gre za sestavni del naše kulturne politike. Navsezadnje je slovenski kulturni potencial danes tak, da bi se moral pokazati tudi v širših mejah, kot je Slovenija. Priznati pa je treba, da se je v teh 20 letih po revoluciji marsikaj naredilo in da je prodrlo o Sloveniji in slovenski kulturi v tujino več glasov kot prej dolga stoletja.

SUŠNIK: Nerodnost je v tem, ker ne vemo, kaj dela avtorska agencija, kaj dela poslovno združenje. Zdi se mi, da smo veliko več knjig posredovali v tujino prek poslovnega združenja kot pa prek avtorskih agencij, predvsem ne s slovenskega področja. Avtorska agencija ima težko delo tudi zaradi tega, ker ima majhen fond deviz. Pogajanja za zamenjavo med domačimi in tujimi deli bi bila mogoča samo, če bi bili mi pripravljeni plačati honorar v devizah. Če pa gre za izplačilo v dinarjih, je potrebno veliko dopisov sem in tja, in taka pogajanja trajajo včasih več let, pri nas celo do šest let za eno knjigo, zato je težko potem postaviti še kakšen pogoj zraven, in smo celo zadovoljni in veseli, če lahko plačamo tujemu avtorju honorar v dinarjih.

BOR: Trditev, da centralizacija ne ovira razvoja slovenskega založništva in slovenske knjige je potemtakem nesmiselna.

SUŠNIK: Založbe sicer lahko sklepajo pogodbe za odkup avtorskih pravic naravnost s tujimi avtorji oziroma njihovimi pravnimi zastopniki, če imajo dovoljenje posebne komisije pri Jugoslovanski avtorski agenciji v Beogradu za dinarsko ali devizno plačilo avtorskega honorarja v korist tujega lastnika, toda tudi v tem primeru je potrebno nakazati avtorju honorar na tekoči račun agencije, ki si za posredovanje zaračuna nekaj provizije. Ta strošek, ki gre navadno na račun lastnika avtorskega honorarja, je znatno večji, če vodi posredovanje oziroma pogajanja s tujimi avtorji ali z založbami v celoti avtorska agencija. Odkup avtorske pravice je bolj kompliciran, če zahteva tuji zastopnik avtorski honorar v devizah. Lahko se zgodi, da so zamotana in dolgotrajna prizadevanja založbe kljub že vloženim sredstvom zaman in je treba z zamudnimi novimi pogajanjem iskati pot za odkup avtorizacije. Prav v tem je tudi odgovor na vprašanje, zakaj izhajajo knjige včasih s tako zamudo ali so na programih več let.

KAVČIČ: Cela vrsta vprašanj je, ki bi jih slovenski založniki lahko sami rešili, vendar kljub vsem predlogom in poskusom doslej še ni uspelo, da bi se vsaj direktorji ali uredniki usedli skupaj in se pogovorili.

BOR: Mislim, da bi bil koordinacijski organ vendarle potreben. Sem zoper monopolizacijo in tudi zoper prestriktno specializacijo, ker bi lahko pomenila paraliziranje nekaterih založb. Zdi se mi pa, da je položaj, v katerem je edina točka, ki te založbe združuje, gospodarska zbornica, popolnoma nezadovoljiv. Ali obstaja morda kak razlog, da ne pride do takšnega posvetovalnega organa?

ZLOBEC: Pri tem ne bi bila, po mojem občutku, nobena izmed slovenskih založb popolnoma nič prizadeta v svoji samostojnosti, tako glede programa kot ekonomike. Tako sodelovanje bi ji kvečjemu olajšalo delovanje, pripomoglo do večje ekspektivnosti in navsezadnje tudi do smotrnejšega programa.

BERNIK: Res je, sodeč po praksi, je na Slovenskem najprimernejši tip splošne založbe. V zadnjem času se mi celo zdi, da naše založbe vse bolj raz-

širjajo tematična področja založniške dejavnosti. Ta širina založniških programov nikakor ni zgolj negativna, saj razbija monopolizem ene same založbe ali več založb, ovira pa smotrno delitev dela in načrtnejšo politiko na skoraj vseh sektorjih znanosti in umetnosti. Morda mi bo kdo ugovarjal in dejal, da imamo kljub vsemu precejšnje razločke v fiziognomijah naših založb. Žal so značilnosti, ki opredeljujejo založbe pri nas, pogosto bolj zunanje narave. Nanašajo se na tradicijo založbe, na ustanovitelja in na ime, ki ga nosijo, na skupino vodilnih sodelavcev in celo na redakcijo, manj pa izhajajo iz notranje strukture izdajateljske aktivnosti, iz njene programske usmeritve, ki je po mojem prepričanju snovno pa tudi idejno formalno zvečine preohlapna. Nikakor ne zagovarjam toge kategorizacije založb ali celo administrativnega dodeljevanja nalog založniškim podjetjem — demokratizacija našega kulturnega življenja je tako stanje že davno prerasla — čeprav se mi zdi, da bi se morale gospodarske in negospodarske založbe načelno odločiti, vsaka zase ali več skupaj, za svoj snovni program, za bolj ali manj določeno tematično področje, v okviru katerega bi bilo kar največ možnosti za pestro in dinamično programiranje. Brž ko bi se založbe opredelile za eno ali več območij, ki bi jih načrtno gojile, bi se pričeli formirati ne samo določeni krogi potrošnikov kulturnih dobrin, temveč bi šele tedaj lahko rekli, da založniška dejavnost spodbuja res vse discipline znanstvenega raziskovanja in umetniškega snovanja, vso kulturo. Če zagovarjam strožjo programsko opredelitev založniške dejavnosti, si specializiranih založb ne predstavljam tako, da bi na primer samo ena izmed njih lahko izdajala publikacije o določenem predmetu, vse ostale pa ne, marveč naj bi, denimo, knjige ene naših založb obravnavale določeni predmet čisto znanstveno, z vso potrebno dokumentacijo, v izdajah druge založbe naj bi bila ta tema predstavljena na drugi ravni, v drugačni luči, primerno namenu založbe in dostopno njenim potrošnikom, medtem ko bi v knjigah tretje založbe lahko postala isti predmet šolska snov itd. Kolikor bi kdaj prišlo do večje specializacije slovenskih založb, si pod specifično fiziognomijo torej ne zamišljam samo snovnega področja publikacij, temveč predvsem način oziroma koncept obravnavanja različne tematike. Vzrok, da danes nimamo takih založb ali pa jih imamo, če smo širokosrčni, zelo malo, morda eno ali dve, tiči v še vedno premajhni organiziranosti naše kulture. Želel bi pripomniti samo še tole: slovenska enciklopedija se pripravlja, in sicer vse slovensko gradivo, ki ga je porabil Zagreb za svoje enciklopedije, bo v posebnih knjigah izšlo v slovenščini. Kot prva možnost je bila mišljena SAZU, ki pa je to odklonila, potem je bilo govora o Matici, in kot tretja se je tega oprijela Mladinska knjiga. Toliko v pojasnilo.

ŠTOLFA: Ko govorimo o specializaciji, je ne pojmujemo kot strogo razmejitve med založbami, zlasti ne glede izdajanja domače beletristike. Razmejitve pa so določili že ustanovitelji, saj so vse založbe ustanovljene z določenim namenom. Založniški sveti bi se morali pri sprejemanju programov, to je pri konkretizaciji založniškega koncepta, čimbolj držati ustanoviteljevih namenov. Zato je res nerodno, če izdaja na primer učbenike več založb, ko pa je zanje dolžna v prvi vrsti skrbeti Državna založba Slovenije.

V sklopu vseh teh problemov, o katerih tu govorim, je Prešernova družba kot kulturno-prosvetna organizacija morda edina, ki vsaj za nekatere založniške dejavnosti lahko zbudi skupne akcije. Tako smo se z založbami najprej

začeli pogovarjati o širjenju knjige. Predlagali smo jim, naj bi Prešernova družba delovala tudi kot klub ljubiteljev knjig. Vsak član Prešernove družbe bi za članarino prejemal redno letno zbirko, razen tega pa bi lahko kupil knjige katerekoli založbe s popustom. Prešernova družba bi med drugim poskrbela, da bi med svoje člane razpošiljala posebno publikacijo, nekakšen razširjeni prospekt, v katerem bi član dobil najnujnejše podatke o knjigah, zlasti o novostih. Sodelovanje založb s Prešernovo družbo bi utegnilo vplivati tudi na program redne zbirke Prešernove družbe, ki jo izdaja vsako leto za svoje člane. Naj to ilustriram s primerom: letos se je Hemingwayevo delo »Imaš ali nimaš« znašlo hkrati na programu založbe Obzorja in Prešernove družbe. Prišlo je do spora, nato pa do zglednega sodelovanja. Sklenili smo, da bomo uporabili isti prevod, celo isti stavek za obe izdaji. Pravzaprav bo založba Obzorja izdala delo za svojo zbirko in hkrati v skromnejši izvedbi kot redno knjigo Prešernove družbe. Če bi posnemali ta primer, bi najbrž uspeli dati možnost članom Prešernove družbe, da bi si sami — razen morda koledarja in še kakega dela, ki bi bilo isto za vse člane — po lastnem okusu in potrebah izbrali knjige redne zbirke izmed 15 ali 20 del, ki bi jih kakor Obzorja Hemingwaya izdajale založbe tudi za člane Prešernove družbe. S takim sodelovanjem bi deset in desettisočem bralcem omogočili nakup najboljših knjig, ki bi jih v tistem letu izdale slovenske založbe. Naj omenim še zamisel, ki jo je tajništvo Prešernove družbe že obravnavalo. Gre za to, da bi kvalitetno izdali to, kar je najboljšega v slovenski literaturi. Gre za zbirko 60 ali 70 del. O izboru se bomo še morali pogovoriti z zainteresiranimi institucijami in društvi, načrt pa bi začeli uresničevati že prihodnje leto, tako da bi izšla vsa dela predvidoma v treh letih. Zbirko bi Prešernova družba imela stalno v zalogi. Z zbirko želimo doseči, da bi vsaka družina — če naj tako rečem, vse tri generacije v družini — imela osnovo za družinsko knjižnico, ki bi ji dodajala literarne novitete in druge knjige, ki jih vsaka družina potrebuje.

SEDONJA: V zvezi s sodelovanjem in specializacijo bi povedal tole: Menim, da specializacije našim založbam ne gre vsiljevati. Da jim ne kaže vsiljevati ali celo prepovedovati torišče njihove dejavnosti, v kateri trenutni situaciji lahko store kar največ pozitivnega. Seveda je tudi sedanja praksa, da se namreč vsi lotevamo vsega, škodljiva, saj pomeni drobljenje že tako omenjenih objektivnih in subjektivnih zmogljivosti. Vsaka založba bo morala prej ali slej najti torišče svoje osnovne dejavnosti. V zvezi s tem bo morala izoblikovati notranjo fiziognomijo in utrditi vsebinski in teritorialni radij. Mislim, da bo dolgoročno planiranje prispevalo k postopni specializaciji naših založb. Tako želimo pri Pomurski založbi izdajati v naslednjih petnajstih letih književna dela domačih avtorjev iz Pomurja, prevajati najboljša slovenska dela v madžarščino, vsako leto eno ali dve deli, obenem prevajati najboljša dela iz madžarske literature v slovenščino, dalje izčrpati kulturno preteklost Pomurja, skrbeti za potrebe dvojezičnega šolstva, izdati slovensko-madžarski in madžarsko-slovenski slovar in obenem tako, kot smo govorili, da mora biti vsaka založba nekje zasidrana, spremljati utrip sodobnega življenja. Prej smo že precej govorili o tem, kar je izzvenelo nekako kot očitek slovenskim založbam, da jim ni uspelo navezati nase posameznih slovenskih pisateljev. Toda tudi posamezni slovenski pisatelji, razen zelo redkih, niso doslej pokazali kake posebne želje, da bi se navezali na eno samo založbo. Tako so naši pisatelji

doma povsod in nikjer. Založbe pa sodelujejo z vsemi in z nobenim posebej. Tako stanje seveda osvobaja oba partnerja skoraj vseh trajnih obveznosti in dolžnosti. Torej pušča svobodo obema, kar pa ima pozitivne in negativne posledice. Med zadnjimi so predvsem nekoordinirano izdajanje, neučinkovit plasma ter umetniška in včasih tudi poslovna nedisciplina obeh.

V zvezi s prvim vprašanjem, namreč: če in v koliki meri slovenska založniška dejavnost ustreza splošnemu kulturnemu standardu slovenskega naroda v sedanjem trenutku kulturnega razvoja, je seveda težko odgovoriti kategorično. Posebej še zagadelj, ker sedanje potrebe niso v ustreznem razmerju z objektivnimi in subjektivnimi možnostmi produkcije in plasmaja naše knjige med širokim krogom bralcev. Slovensko založništvo skuša v splošnem zadovoljiti tudi sodobne potrebe, vendar je očitno favoriziranje literarne knjižne produkcije, točneje rečeno prevajalske produkcije, na račun katere pada posebno v zadnjem času precej kritičnih pripomb. Kar zadeva domače avtorje, prav gotovo drži, da je verjetno malo slovenskih književnikov, ki bi za svoja kolikor toliko kvalitetna dela ne našli založnika. Precej drugače pa je s strokovno literaturo, z deli, ki bi kompleksno obravnavala našo kulturno preteklost, v kateri je literatura v ožjem pomenu le sestavni del. Tako nam s področja slikarstva, kiparstva, arhitekture, glasbe, ljudske kulture nasploh in s področja družbenih ved manjka danes še precej temeljnih del, poudarjam, temeljnih del, kar seveda politično formiranemu in svobodnemu narodu ne more biti v čast.

Med tezami je bilo še vprašanje, kako sodelujemo oziroma če je to sodelovanje vedno kulturno. Prav gotovo ne kaže zanikati dejstva, da posamezne založbe dajejo v svojih knjigarnah prednost predvsem svojim knjigam, medtem ko različnih domačih novitet, če niso izšle pri njihovi založbi, prodajalci ne ponujajo kupcem, ne opozarjajo nanje, jih ne postavljajo v izložbena okna oziroma jih ne naročajo. V zvezi s tem bi omenil konkreten primer: pri naši založbi je izšel pred dobrim mesecem roman Toneta Seliškarja. Razprodali smo ga založbam in razposlali zelo veliko recenzijskih izvodov, in rezultat je tak, da v izložbenih oknih marsikatera knjigarne do danes ni te slovenske novitete, torej romana domačega pisatelja, in da naša kritika o tem delu še ni spregovorila. Dalje: morda tudi sami domači avtorji čutijo, da so naše založbe malce nekritične pri izbiranju del iz sodobne svetovne literature, knjigotržci namreč menijo, da domači avtorji v poslovnem pogledu niso komercialni, da knjige domačih avtorjev ne gredo v prodajo tako kot dela tujih pisateljev. Vprašanje je, če takemu škodljivemu pojmovanju ne daje nekoliko potuhe tudi naša sodobna knjižna kritika.

BOR: Od kritike ne moremo zahtevati, da bi samo zato, da bi knjige šle v prodajo, znižala kriterije. Na drugi strani pa mislim, da je krivda tudi na naših dnevnikih, ki bi morali knjige predvsem priporočati, temeljitejše analize in sodbe pa prepuščati revijam. Rad bi se dotaknil še programa Prešernove družbe, ki ga je omenil njen predstavnik tovariš Štolfa. Mislim, da je ta težnja po popularizaciji najboljšega, kar premore slovenska literatura, vse hvale vredna in da ji je treba dati vse priznanje. Samo želim, da bi prišli od načrtov čimprej tudi do dejanj.

GERLANC: Nečesa drugega bi se rad dotaknil. Pri tem pogovoru, čeprav ni miza okrogla, nas vrtinči kup problemov. Za našo knjigo v celoti je zelo

važno tudi vprašanje naših javnih in šolskih knjižnic kakor tudi vprašanje propagande knjige. Spet imam v mislih tisto gradivo, ki so ga dale založbe za razpravljanje v kulturno-prosvetnem zboru, kjer je bila izrečena tudi kritika na račun naše premajhne propagande za knjigo. Tu ne gre samo za oceno, temveč da bi v tisku vsaj opozorili na knjigo, ki je izšla in je lahko dobra ali slaba. Zdi se mi, da se te reči v zadnjem času nekoliko popravljajo, da beremo o novih izdajah precej, več kot doslej. Je pa tudi res, da ni sklepov, ki jih je slovenska skupščina sprejela glede knjige, glede založništva in njegovega položaja, še posebej glede vprašanja naših javnih knjižnic, njihovega slabega materialnega položaja in posledic, ki iz tega sledijo za ves naš kulturni razvoj, zabeležil, mislim, noben naš časopis.

STOLFA: Na tistem sestanku pri trgovski zbornici smo govorili tudi o tem, da bi se bilo treba dogovoriti z uredništvom Dela o kaki taki publikaciji, kot jo ima RTV ali pa, kot je svojčas izhajalo Olimpijsko Delo, da bi torej nekaj podobnega skušali organizirati za knjigo.

TREKMAN: Malce mi je neprijetno, ker sem čisto osamljen v tem teamu: verjetno bi kolegi iz drugih redakcij moje mnenje podprli in mu dali še nove dimenzije. Kar je tovariš Sedonja govoril pred mano o brezbrzičnosti literarnih ocenjevalcev do izvirne literature oziroma sploh do izdaj posameznih založb, se mi zdi vendarle nekoliko pretirano. Predvsem sem mnenja, da je treba razmejiti dnevno kritiko, se pravi ocenjevanje literarnih del v dnevnem časopisju, od revialne kritike, najprej zavoljo prostorskih omejitev (dnevno časopisje v Sloveniji ne posveča kulturi v vsaki številki cele strani — Delo ima kulturno stran šestkrat na teden, Večer petkrat, Ljubljanski dnevnik samo enkrat). Kar zadeva slovensko izvirno književnost, se mi zdi, da Delo v zadnjem času precej elastično reagira na novitete: J. Snoj ocenjuje izvirno poezijo, M. Kmecl izvirno prozo, poleg tega pa objavljajo tudi ocene nekaterih prevodov. Slovenske »literarne« revije objavljajo ocene posameznih literarnih del in tudi te so orientirane predvsem na izvirno književnost; res pa je seveda, da so revialne ocene mnogo manj tekoče. Vendar sem trdno prepričan, da kritika nima in absolutno ne sme imeti namena propagirati knjige, marveč mora predvsem vrednotiti dosežke v našem literarnem razvoju in postavljati le-te, kolikor je le mogoče objektivno, na pravo mesto v celotni podobi slovenskega literarnega ustvarjanja. Mogoče je dnevno časopisje nekoliko bolj poklicano za propagiranje, pa še to ne more biti omejeno pri ocenah zgolj na informiranje, že zato ne, ker pišejo te ocene ljudje, ki se iz svoje notranje nuje morajo lotiti tudi vrednotenja posameznih literarnih del. Sicer pa menda vse revije in tudi večina časopisov sproti objavljajo, katere knjige smo dobili v oceno, zato očitki, da se za recenzijske izvode nihče ne zmeni, niso potrebni. Poleg tega pa so tudi primeri, ko založbe nekatere kulturne redakcije preprosto ignorirajo (npr. Državna založba sploh ne pošilja svojih knjig redakciji Ljubljanskega dnevnika). Seveda pa bi naši časopisi (revije niti ne) lahko uvedli kakšno novo obliko za propagiranje slovenske knjige, na primer takšno, kakor jo je v Naših razgledih uveljavil Herbert Grün, ki je pod psevdonimom Vagant v vsaki številki na kratko orisal vse knjige, ki so izšle v obdobju med izidom dveh števil. To je edina oblika, ki je mogoča, popolnoma pa se strinjam s tovarišem Borom, ki je dejal, da zavoljo povečanja književne potrošnje nikakor ni mogoče znižati ocenjevalnih kriterijev. Kljub temu, da so ti kriteriji pri vsakem ocenjevalcu subjektivno

pogojeni, pa se mi zdi, da morajo vendarle obdržati enotno osnovo. Dovolj o tem. Današnji pogovor je pokazal predvsem dva problema, problem plasiranja slovenskih del na tujem trgu (ki se mi zdi, da ne sodi v ta okvir) in pa problem specializacije posameznih založb, ki je vsaj zame mnogo bolj zanimiv. Zdi se mi, da je specializacija založb pogojena predvsem v njihovi osnovni funkciji, v njihovem osnovnem konceptu, ki mora biti pa vsaki založbi popolnoma jasen. Če je to v redu, potem vprašanje specializacije dejansko ni več pereče, saj pripravlja vsaka založba svoj program glede na ta svoj koncept, s koordiniranjem dela vseh založb, o katerem pa je bilo danes tudi dosti govora, pa se dajo rešiti še vse eventualne sporne točke. Zdi se mi, da bodo tako založbe opravljale svoje poslanstvo mnogo bolje kot doslej.

BOR: Biti mora neka širina, ki omogoča avtorju izbiro založbe. Specializacija ne sme iti predaleč, da ne bi prešla v monopolizacijo nekaterih področij, in s tem namesto pospešila, zavrla razvoj. Nič nimam proti temu na primer, da Mladinska založba, ki je zelo vitalna, širi svojo dejavnost s pogojem, da pri tem ostaja zvesta svoji osnovni nalogi, tj. skrbi za mladinsko literaturo. Reči pa moramo, da v tem ni vredna graje, saj je v dvajsetih letih bistveno obogatila naš knjižni trg in dala našim otrokom tako bogastvo, o kakršnem se nam pred vojno niti sanjalo ni.

ZLOBEC: Preden sem sestavil te okvirne misli, sem se odpravil na kratek sprehod po nekaterih ljubljanskih knjigarnah, in moram reči, da ugotovitve niso bile vselej spodbudne, v tem smislu namreč, da gre pri zalogi knjig in njeni propagandi dostikrat za neke vrste avtomatizem, ki ga tukaj imenujete ključ. Prek tega ključa pa se dejavnost naših založb, če gre za komercialne izdaje bolj počasi razvija.

MAKOVEC: Kar zadeva naše knjigotrštvo, se prav gotovo ne da trditi, da bi v sedanjem času ali pa tudi v bližnji preteklosti, opravilo v celoti svojo funkcijo tako, kot bi želeli založniki in tisti, ki knjige kupujejo in bero. Napačno pa se mi zdi mnenje, da naše knjigotrštvo tega zato ne opravi, ker je v sestavu te ali druge založbe in ker prvenstveno priporoča knjige svoje založbe, in da knjige drugih založb kupuje naroča samo takrat, kadar je k temu prisiljeno, ali zato, ker jih od drugih založb dobi po omenjenem ključu, ali zato, ker hočejo bralci določeno knjigo na vsak način imeti. Mislim, da se v knjigarnah pojavlja tole: knjigarne prodajajo prvenstveno tiste knjige, ki gredo dobro v denar, ki so iskane. Seveda potegnejo pri tem naša originalna, slovenska, dela nekoliko krajši konec. To je že iz vsega tega, o čemer smo se tu pogovarjali, precej razumljivo, razumljivo tudi zavoljo tega, ker se naše založbe trudijo, da bi od prevodne literature izdale le najboljše dela. Navsezadnje pa tudi o slovenskih delih lahko rečemo, da se nekatera dobro prodajajo in so celo kmalu po izidu razprodana. Zato bi težko zagovarjal misel, ki so jo navedli organizatorji današnjega pogovora, češ da slovenske založbe niso tako rekoč nič storile za plasma slovenskih avtorjev, tako kot je to navada v tujini. Prav tako najbrž ne bi mogli trditi, vsaj po izkušnjah, ki jih ima naša založba, da smo dajali v založbah prednost in večjo propagandno težo komercialnim, prevodnim delom. V resnici smo tako za plasma domačih kot tujih del storili približno enako. Druga stvar je, da so za plasma tako imenovanih komercialnih avtorjev storili že v tujini dovolj, saj so jih tam že uveljavili. Tako so jih naši bralci spoznali, še preden so bila njihova dela pri nas najavljena,

še preden so izšla. Pri naših domačih delih je seveda pot nekoliko težja, pri mlajših avtorjih še toliko težja, ker jih je treba sploh še predstaviti javnosti. Kolikor gre za njihove prvence, pa še celo.

Lahko torej ugotavljamo, da naše knjigarne prodajajo knjige vseh založb, da so pa po eni strani omejene z nestrokovnostjo ali pa pomanjkljivo strokovnostjo knjigotrškega kadra, po drugi pa s pomanjkanjem finančnih sredstev, ki so potrebna, da bi bila zaloga čim bolj obširna in popolna. Tovariš Bor je prej omenil, da utegnemo slišati v knjigarni, da je ta in ta knjiga razprodana, dasi ima založba v zalogi morda še celih petsto izvodov. To se res dogaja. Knjiga je ležala na knjigotržni polici nekaj let. Nekega dne so prodali zadnji izvod in je vsi srečni, da so tako pridobili prostor za novitete, niso ponovno naročili. Potem so pozabili nanjo in prvemu, ki je spet po dolgem času poprašal po njej, lepo povedali: knjiga je razprodana.

ZLOBEC: Pri nas zlepa ne doživiš tega, da bi ti v knjigarni rekli: knjige nimamo več, ampak ta in ta založba jo je izdala, v njihovih knjigarnah jo še imajo.

MAKOVEC: Da bi stranki, zlasti taki, ki prvič stopa v knjigarno, hoteli za vsako ceno ustreči, tega najbrž zlepa ne bomo dosegli. To bi pomenilo, da smo dosegli tako visoko raven trgovskega duha, kakršne sedaj resno primanjkuje ne samo knjigotrštvu, ampak, kot vemo, še marsikje drugod. Samo še nekaj besed, kljub temu, da gre pogovor h koncu, o tisti vrsti literature za povprečen okus, kot beremo v okvirnih mislih, ki da izpodriva dobro literaturo. Založniki, ki izdajajo tako vrsto literature, so nekoliko drugačnih misli. Menijo namreč, da tisti, ki kupujejo eno vrsto literature, po navadi ne kupujejo druge. Zato sodo, da bi s tem lahko razširili krog kupcev in bralcev knjig. Sklepamo tudi, nekoliko po lastnih izkušnjah iz mladih dni, da bo tisti, ki sploh začne brati knjige, slednjič le prenehal brati same detektivke in kriminalke in bo sčasoma, ko mu bo postala knjiga vsakdanja potreba, morda le prešel še na kaj drugega, zahtevnejšega. To se pravi, da je to naš potencialni jutrišnji kupec resne literature.

BOR: Zlasti, če tiskate detektivke, plažo in pa izbrane romane v enako dobri opremi. Kupec ne ve več, kaj pravzaprav kupuje. Mislim, da je to dobra zvijača. Namen opravičuje sredstvo.

ZLOBEC: Ko izdajate avtorje te vrste literature v desetih ali več zvezkih, ali je to vsaj ekonomsko učinkovito, se založbi vsaj izplača, akumulira pri tem določena sredstva? Če bi namreč morali podpirati še take knjige...

MAKOVEC: Naša založba prav gotovo ni podpirala ne Zana Greya ne Sherlocka Holmesa niti ne zdaj Wallacea. In česa podobnega se tudi v prihodnje ni bati.

KAVČIČ: Ker pa to izdaja na časopisnem papirju, je vendarle deležna določene družbene podpore — zaradi regresa — bolj kot pa resne knjige, ki izhajajo na boljšem papirju.

KOVIČ: Še nekaj je botrovalo tem izdajam: ko smo začeli zbirko Detektiv, smo vsaj nekoliko, ker je povpraševanje po taki literaturi pač veliko, zajezili (z izborom, ki je bil kvalitetnejši) vso mogočo plažo, ki je takrat prodirala z juga. Takrat je vse kupovalo X-100 in druge podobne romane, zato smo

mislili: če bralci ne morejo brez te literature, je bolje, da jo prebirajo v boljšem izboru in v slovenščini.

SUŠNIK: Tudi založba Lipa je izdala v zadnjem času dva ali tri zabavne romane, ker je želela ustreči vztrajni želji širokega kroga bralcev lažjega branja. To so v bistvu dela, ki naj bi pridobila nestalne bralce, ki na našem področju le preradi segajo po dvomljivih neslovenskih izdajah filmanih romanov in tujih fotostripov. Prav s temi knjigami, ki jim objektiven ocenjevalec ne more odrekati vseh kvalitete — sodijo pač v zbirko manj zahtevnega zgodovinskega romana in jim je tudi založba določila ločeno mesto ob rednem programu — nam je uspelo prodreti na področja, kamor je prej le redko zašla slovenska knjiga. Razveseljivo je, da naročajo ti novi bralci tudi vse redne knjige Lipe. Mimogrede morda samo pripomba, da je Lipa med 148 dosedanjimi knjigami izdala 81 slovenskih del, med njimi nad 20 pesniških zbirk, in da je več kot polovico domačih avtorjev popolnoma razprodala. Ob upoštevanju teh uspehov in ob presoji rednega letnega programa založbe Lipa ni vzdržen preplah v neki časopisni beležki po izidu lanskega zabavnega romana, še manj pa namig na programsko smer založbe. Želel bi pripomniti, da smo sicer skromne subvencije iz sklada SRS za pospeševanje založniške dejavnosti uporabili izključno za slovenska dela, prav tako v glavnem tudi interne dotacije, in niti dinarja za lažje berivo.

MAKOVEC: Tega ni nihče rekel.

SUŠNIK: Če smo že pri časopisnih ocenah oziroma poročilih o izidu knjig, bi rad povedal samo še to, da že nekaj let opažamo vse preveč molka ob izidu del domačih avtorjev. Težko bi na primer opravičili odnos do prav gotovo zelo kvalitetnega romana tržaškega pisatelja-grafičarja Milana Lipovca *Ljudje ob cesti*, ki zasluži vse drugačno pozornost. In to ni osamljen primer...

ZALOŽBA OBZORJA. Ker se nisem mogel udeležiti pogovora za okroglo mizo, na željo pismeno odgovarjam na nekatera vaša vprašanja o slovenskem založništvu.

1. Sodim, da naša založniška dejavnost na splošno ustreza zdajšnji kulturni ravni slovenskega naroda. Primerjava s predvojnimi stanjem v založništvu bi to brez dvoma potrdila. Število publikacij, izvirnih in prevedenih, raste iz leta v leto. Kake izrazite plaže, če ne upoštevamo osamljenih primerov, med njimi ni. Vendar pa so tudi določene pomanjkljivosti. Tako bi bili zaželeni dobri izvirni teksti iz sociologije, filozofije in drugih panog, ki jih založbe pogrešajo, ne znajo ali nočejo pa jih nadomestiti s kvalitetnimi prevodi. Velik dolg imajo naše založbe tudi do antične (grške in rimske) ter sploh klasične literature. Ob ustreznem koordinacijskem načrtu bi bilo tu dovolj dela za vse založbe. O potrebi po slovenskih enciklopedičnih delih je bil že drugod govor. Menim, da bi večina enciklopedij Leksikografskega zavoda morala iziti tudi v slovenščini. Lahko bi bila to uspešna slovenska medzaložniška akcija, ki bi se dala izvesti celo brez medsebojne »kulturne« (ali kakšne že) konkurence...

2. Tesnejša navezanost slovenskih pišočih ljudi na založbe? Res je, da večina slovenskih avtorjev nima neke določene založbe, pri kateri bi stalno izdajali svoja dela. Res je tudi, da je to bilo pred vojno drugače, kakor je še danes v tujini (na zahodu) drugače. Naše predvojne založbe so bile izrazito

politično (svetovnonazorsko) opredeljene. Razumljivo je, da so se zvečine tudi avtorji odločali za založbo, ki jim je po svoji nazorsko-politični koncepciji ustrezala. Danes ta moment, ki jih je nekoč intimno povezoval s to ali ono založbo, odpada. S tem seveda ni rečeno, da ne bi mogle danes nastati prav tako pristržne vezi med posameznimi pisci in založbami, čeprav na povsem drugih temeljih. Potrebna sta za to seveda dva: avtor in založnik. Menda se ne motim, če rečem, da pisci do zdaj tej praksi niso pripisovali posebne važnosti: izbira založnika je v veliki večini primerov odvisna od njih. Drži pa tudi, da založbe razmeroma malo store za popularizacijo in propagando izvirne knjige. Ne mislim samo na oglase v časnikih, temveč na druge uspešnejše akcije, v katerih bi poleg založnikov in piscev sodelovale tudi knjižnice, kulturno-prosvetne organizacije, čitalnice in še kdo. Tudi ne bi smela biti taka akcija samo enkratna manifestacija (npr. avtor deli kupcem svoje nove knjige avtograme...), temveč neka stalna, dobro premišljena oblika sodelovanja med založbami in kupci (bralci) knjig. Prav tako bi bilo na mestu, ko bi imele založbe dobro analizo našega knjižnega tržišča, kakor bi seveda morale do podrobnosti poznati tudi fiziognomijo našega bralca.

Kar se tiče »plasiranja« naših avtorjev v tujini, pa bi si dovolil tole pripomniti: Vsi dozdajšnji prevodi slovenskih del v tuje jezike so bolj ali manj naključni. Delež založb pri njih je minimalen. Nastali so zvečine po osebnih zvezah avtorjev z zamejskimi prevajalci ali (izjemoma) na pobudo zelo redkih tujih poznavalcev slovenske literature. Zelo malo je tujih družb, ki imajo lektorje z znanjem slovenščine. Vsebinski povzetki v tujih jezikih so le slab nadomestek za celotno delo. (Tudi naše založbe se praviloma odločajo za prevod tujega dela potem, ko urednik ali lektor prebere celotno delo v originalu.) Zato bi nam bil potreben (da se izognemo naključnosti v prevajanju), predvsem seznam del, ki bi prišla v poštev za tuji knjižni trg. Njegova sestava — ob akademiji, univerzi, društvu književnikov in močnih redakcijah osrednjih založb — ne bo problem. Potem bi bilo treba za ta dela priskrbeti dobre (ciklostirane) prevode v tuje jezike. To seveda ne bi bilo zastoj. Prepričan pa sem, da bi se sredstva, vložena v ta namen, dobro obrestovala, saj bi lahko pred tujimi založbami nastopali z že pripravljenimi prevodi del, ob katerih bi bila za njihove lektorate pozitivna odločitev mnogo lažja kakor zdaj, ko so jim na voljo samo naslovi ali sinopsisi del. Z malo dobre volje založb (ob sodelovanju z drugimi činitelji) predlog najbrž ne bi bil neizvedljiv. Pri taki akciji načelno tudi ni potrebno sodelovanje avtorske agencije, pa najsi imamo v mislih centralno JAA, ki ji založniki in avtorji (večkrat po nedolžnem) radi naprtimo krivdo za marsikatero svojo napako, ali pa decentralizirano republiško agencijo, ki si je nekateri želijo, ki pa sama prav gotovo tudi ne bo mogla ustvarjati čudežev.

3. Večja produkcija in boljša kvaliteta na področju domače književnosti (ne samo mladinske) sta najbrž bolj ali manj cilj vseh založb, ki ga te poskušajo po svojih močeh, verjetno, tudi dosegati. Kolikor seveda nista tu mišljeni samo materialna produkcija in kvaliteta v opremi, pa sta seveda tadva založniška elementa zelo zelo odvisna od domačih avtorjev.

4. Sodelovanje med založbami? Ne vem (morda je bolje, da ne vem), kako sodelujejo osrednje založbe druga z drugo. Prav gotovo, tako sodim, imajo vse možnosti za idealno sodelovanje. Naše sodelovanje z njimi je nujno nekoliko težje: tu je oddaljenost regionalnih založb od središča, ki seveda otežuje ožje

stike z njimi; tu pa je — ob sicer nepregostnih sestankih vseh založb v Ljubljani — tudi velika angažiranost in zaposlenost zastopnikov osrednjih založb, ki po navadi ne utegnejo tratiti svojega dragocenega časa za pogovore z »založniškimi rodoljubi z dežele« (sit venia verbo, kolikor to za Koper in Mursko Soboto ne velja). Pa bi se človek, čeprav hud sovražnik dolgih sej in sestankov, vendarle včasih rad pogovoril, in sicer ne samo mimogrede, o skupnih vprašanjih, morda med drugim tudi o sodelovanju pri prodaji knjig v knjigarnah posameznih založb ne glede na njihovo provenienco. Pa še o tem in onem, saj bi nam bil marsikje potreben skupen jezik.

5. Strinjam se, da bi morali prevode iz tujih literatur skrbneje izbirati. Posebej, mislim, bi se morali založniki med seboj dogovoriti za načrtno izdajanje takih sodobnih tujih avtorjev, ki bi zapolnili določeno vrzel domače književnosti in bi pomenili — kot se lepo glasi pasus v vprašanju — njen »problemski in tematski korektiv«. Še eno torišče za konstruktivno sodelovanje med založbami in njihovimi redakcijami.

6. Menim, da bomo morali na Slovenskem praviloma ostati pri splošnem tipu založbe. Za zelo ozko specializirane založbe je najbrž naš knjižni trg premajhen. S tem seveda nočem reči, da založbe ne bi gojile kake svoje specifičnosti, še manj pa, da bi moral biti njihov knjižni program brez koncepcije in več ali manj izrazite fiziognomije. Sicer pa se mi to vprašanje ne zdi bistveno: ob kolikor toliko urejenem sodelovanju med peščico naših založb se da mimogrede zadovoljivo rešiti.

7. Večja ali manjša uspešnost založniških svetov je odvisna od njihove sestave in stila dela v posameznih založbah. Prepričan sem, da so nam sveti potrebni, in iz prakse vem, da nam je bilo njihovo mnenje nemalokrat zelo dragoceno.

Za založbo Obzorja J o ž e K o š a r

ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA: Da ne bi znali navezati nase pisateljev? Če je to očitek, je pač malo neroden. Ali pa pogrešate hrup, ki ga zavestno počne okoli nekaternikov kapitalistični založniški svet? Mogoče bi si kdo iz širše literarne srenje to želel, mislim pa, da so prava pisateljska imena daleč od tega. A če je navezovanje to, da nekoga znova in znova izdajaš ter ponatiskuješ, tudi v velikih nakladah — potem si pri Mladinski knjigi ne bi imeli veliko očitati; so pa tudi pri nas kdaj trdi časi, da denarno ne zmoremo, kar bi hoteli ali kar smo kdaj hoteli. Pokojni pesnik Golia nam je bil hvaležen, ko smo znali prinesiti v eni knjigi njegove otroške igre ter jim dali pravo mesto v našem založništvu. Znali smo izdati Bevkova izbrana mladinska dela, zdaj končujemo izdajo Seliškarjevih; verjetno s tema dvema imenoma takšnega založniškega dela ne bomo zaključili, verjetno bomo našli še nove načine. Tako je izdaja prozne zbirke E. Perocijeve za otroke, ki je bolj bogato barvno ilustrirana in sveže ter z okusom opremljena (Za lahko noč), nov način izdajanja domačih avtorjev — način, ki ne kaže samo premišljenega odnosa založbe do svojega avtorja, dalje način, ki pripomore avtorju, da ga jutri v koediciji natisnemo z drugimi založbami po Jugoslaviji, kar pri nas postaja zdaj že praksa, in končno način, ko kvalitetna ilustracija pritegne založnika v tujini (in ko tudi laže pride do recipročnih zamenjav, kar je zdaj pri naši založbi tudi že praksa). Prav je, ko smo kritični do založniškega dela, tudi pri nas v založbi nismo nikoli zadovoljni s tem, kar storimo, vendar je potrebno ob sedanjem stanju